

Splitski evangelijar. Evangeliarium Spalatense, prir. Mirjana Matijević Sokol, Književni krug – Nadbiskupija splitsko-makarska, Split 2016., 267 str.

Splitski evangelijar, "najstarija knjiga u Hrvatskoj", kako ga u svom predgovoru definira i sama priređivačica njegovog kritičkog izdanja, prof. dr. Mirjana Matijević Sokol, rukopis je čije značenje za hrvatsku, ali i europsku, povijest pismenosti ima izuzetno značenje. Radi se o jednom od najstarijih rukopisa koja su sadržavala sva četiri evanđelja (iako su manji dijelovi kasnije izgubljeni) te ima veliku važnost za samu tradiciju novozavjetnog teksta i u općim okvirima. Rukopis je vrlo rano došao u Split i imao izuzetnu kulturnu važnost u splitskoj crkvenoj i gradskoj povijesti, ali i povijesti Crkve u Hrvata općenito te je svjedočio kako procesu kristijanizacije tako i uspostavi redovite crkvene hijerarhije i njezinom višestoljetnom razvoju (o čemu posebice svjedoče kasniji upisi u rukopis sa zakletvama biskupa sufragana). Rukopis je po svemu sudeći bio dobro poznat i najvećem splitskom i hrvatskom srednjovjekovnom povjesničaru, Tomi Arhiđakonu, te je i u tom smislu bitno utjecao na razvoj hrvatske kulture i historiografije.

Na određeni način, može se reći i da samo izdanje transkripcije tog značajnog rukopisa ima seminalnu ulogu u razvoju hrvatske paleografije i egdotike. Radi se o uzornom izdanju u kojem se unutar hrvatske historiografije po prvi put detaljno razrađuju principi pristupa jednom takvom ranom i u svojoj biti enigmatičnom rukopisu. Pri tome priređivačica još jednom potvrđuje svoj ugled kao jednog od najozbiljnijih i najstručnijih hrvatskih stručnjaka iz područja pomoćnih povijesnih znanosti te dostojne nastavljačice djelovanja njezinog mentora i prethodnika prof. Jakova Stipišića (kojeg je naslijedila i u poslu priređivanja tog rukopisa).

Objava ovog kritičkog izdanja teksta Splitskog evangelijara dio je šireg izdavačkog poduhvata. Prvo je u sklopu 1700. obljetnice mučeništva sv. Dujma, sveca zaštitnika i korijena crkvene hijerarhije Splita, 2004. objavljeno faksimilno izdanje rukopisa te donesena odluka i započeo rad na transkripciji. Zadatak je isprva povjeren prof. Stipišiću, ali ga je vrlo brzo preuzela priređivačica te kroz niz godina radila na njegovom ostvarenju. Taj je zadatak uglavnom iznijela sama, uz manju pomoć svog učenika i asistenta doc. dr. Tomislava Galovića, koji je surađivao na transkripciji druge polovine rukopisa. Kako je već spomenuto, rad na rukopisu bio je ujedno i rad na definiranju metodologije nužne za razumijevanje samog rukopisa i njegove povijesne uloge i konteksta u kojem je nastao te je priređivačici omogućio izuzetni produbljeni uvid, čiji je rezultat sažet u opsežnom predgovoru.

Izdanje je strukturirano tako da su svi tekstovi koji su napisani na hrvatskom objavljeni ujedno i na engleskom jeziku u izvrsnom prijevodu Grahama McMastera. Knjiga započinje kratkim uvodnim slovom mons. Marina Barišića, splitsko-makarskog nadbiskupa i metropolita (V-VI, VII-VIII) te kratkim predgovorom priređivačice (IX-X, XI-XII). Znanstveni dio samog izdanja sastoji se od obimne studije *Pismo, jezik i povijesna kontekstualizacija Splitskog evangelijara* (XIII-LXXIII; engl. prijevod *The script, language and historical contextualisation of Evangeliarium Spalatense*, LXXV-CXLI), kojem slijede *Literatura / Bibliography* (CXLIII-CLIV) i poglavlje s tehničkim napomenama i konvencijama korištenim pri pripremi izdanja pod naslovom *Načela ovog izdanja* (CLV-CLVII; engl. prijevod *Principles of this edition*, CLIX-CLXI). Glavni dio knjige pod naslovom *Evangeliarium Spalatense (1-267)* donosi kritički priređenu transkripciju teksta Evangelijara, s preciznim naznakama folijacije, marginalnih bilježaka različitih razina te kritičkim aparatom. Izdanju slijedi blok *Slike / Figures* s nizom odličnih reprodukcija zanimljivijih folija rukopisa i drugim ilustrativnim materijalom te *Sadržaj*, unutar kojeg je jasno prikazana sadržajna struktura samog rukopisa (stranice na kojima počinju pojedina

evanđelja) i dokumenti i drugi tekstovi (prisege, zabilježbe, najave Uskrsa, ulomci iz evanđelja ponovljeni ili nadodani izvan svojih redovitih mjesta u rukopis poput grčkog teksta početka Ivanovog evanđelja napisanog latinskim slovima i sl.) umetnuti u sam rukopis s paginacijom stranica na kojima se transkripcija nalazi.

Rezultati do kojih je priređivačica došla tijekom detaljnog analiziranja rukopisa i rada na njemu sažeti su u već spomenutoj uvodnoj studiji *Pismo, jezik i povijesna kontekstualizacija Splitskog evanđeljara*. Ona se sastoji od tri osnovne cjeline. U prvoj cjelini *Pogled paleografa i priređivača* (XV-LV; engl. prijevod LXXVII-CXXI) prikazuje se povijest dosadašnjeg proučavanja Evanđeljara s naglaskom na razdoblju od kraja 19. st. do danas, donosi iscrpna paleografska analiza i analiza latinskog jezika različitih slojeva Evanđeljara od osnovnog teksta preko vulgarnog latiniteta marginalnih bilježaka do latiniteta srednjovjekovnih kasnijih umetaka i do dataka. Pri tome je jezik analiziran na svim razinama poput ortografije, morfologije, sintakse i leksika. Druga cjelina *Život Splitskog evanđeljara* (LV-LXV; engl. prijevod CXXII-CXXXII) prati historijski kontekst i ulogu koju je Evanđeljar imao u liturgijskoj i ritualnoj uporabi unutar Splitske crkve od prvih početaka u razdoblju od 8.-10. st., preko razdoblja splitskog nadbiskupa Lovre i reformnog pokreta 11. st. do početka 13. st. U trećoj cjelini pod naslovom *Zaključna razmatranja* (LXV-LXXIII; engl. prijevod CXXXII-CXLI) autorica sumira rezultate prethodnih diskusija te zaključuje da je rukopis najvjerojatnije nastao u Rimu (ili nekom drugom skriptoriju sjeverne Italije) te u Split i Hrvatsku došao u okviru papinske i karolinške akcije na sređivanju crkvenih i političkih prilika u Dalmaciji.

Objavlivanjem kritičkog izdanja teksta Splitskog evanđeljara prof. dr. Mirjana Matijević Sokol još je jednom potvrdila svoj status izvrsnog paleografa i egdotičara, ali i omogućila novim istraživačima pristup k analizi kako ovog rukopisa tako i drugih istraživačkih problema. I to ne samo povjesničarima i stručnjacima za pomoćne povijesne znanosti, nego i istraživačima brojnih drugih znanosti i disciplina poput filologije, biblijskih studija i liturgike. Nadajmo se da će tim istraživanjima pristupiti s jednakim entuzijazmom, upornošću i inovativnošću kako je to bilo učinjeno u ovom primjeru te će u tom slučaju sigurno doći i jednako vrijedni i trajni rezultati.

Damir Karbić

Bonmatej iz Verone (1449.-1451.). Bonmatteo da Verona (1449-1451), prir. Ante Birin, Šibenski bilježnici. Notai di Sibenico, Biblioteka Hrvatska povjesnica. Građa IV/13, Zagreb 2016., 411 str.

U izdanju Hrvatskog instituta za povijest, a uz suizdavaštvo Državnog Arhiva u Zadru i Državnog arhiva u Šibeniku, a kao podserija Šibenski bilježnici. Notai di Sibenico u sklopu Biblioteke Hrvatska povjesnica, u Zagrebu je 2016. objavljena knjiga bilježničkih privatno-pravnih dokumenata naslovljena *Bonmatej iz Verone (1449.-1451.)*. Knjigu je priredio, latinski tekst izvornika prepisao te sažetke i kazala izradio Ante Birin. Potpuni hrvatski tekst preveden je i na talijanski jezik, a talijanske je prijevode izradio Guido Villa.

U prvom poglavlju naslovljenom *Uvod / Introduzione* (6-34), priređivač Ante Birin nam daje prikaz osobe notara Bonmateja iz Verone, kao i dokumenta koji se nalaze u samom izdanju. Kao što autor navodi, riječ je o privatno-pravnim ispravama iz same sredine 15. st., a čiji se originali čuvaju u fondu Bilježnici Šibenika u Državnom arhivu u Zadru. S obzirom na to da su navedene isprave sastavljene u najsjajnijem razdoblju šibenske srednjovjekovne